

Aspeutos sociales y delles consideraciones so la sede del «Regnum» d'Asturies n'Uviéu

ISABEL TORRENTE FERNÁNDEZ
UNIVERSIDÁ D'UVIÉU

Ye oxetu d'esta esposición afondar nel llazu que tien el segundu de los Alfonsos col llugar d'Uviéu, sabedora de que l'asuntu produxo abondo d'hestoriografía que contién delles propuestes por muncha xente asentíes. Pero 'l que munches de les afirmaciones feches nun tean afitae en pruebes, llexítima, amén que fai menester, siguir l'estudiu y plantegar hipótesis nueves que tean d'alcuertu colos tamién nuevos enfoques del fenómenu xeneral de la Monarquía Asturiana, enfoques que surden de la más fonda conocencia de dalgunos de los sos aspectos particulares¹.

Los oríxenes d'Uviéu tán xuníos a un nome, el de Fruela, y tamién a una institución, el monesteriu de San Vicente. En principiu voi tratar d'establecer el llazu ente los tres (Uviéu, Fruela y San Vicente) y de trazar les sos más prístines figures.

Uviéu: Escomenzando per Uviéu, remítome a les referencies inxertes na primer hestoriografía astur:

«Alfonso el Casto que fundó Oviedo», lleemos na Nómína de reis de la *Crónica Albeldense*. N'Uviéu «cumbre del reino» diz tamién la mesma *Albeldense*, foi repuestu Alfonsu por Teuda y dellos homes lleales. Alfonsu II «asentó su trono en Oviedo», podemos lleer nel testu *Rotense*, y nel *A Sebastián* añádese que foi 'l primeru qu'ésto fizo.

Ansí, nestes cróniques precísase ná más del Uviéu d'Alfonsu II que foi «cumbre del reino»; pa cualaquiera otra precisión tenemos que remitinos al rellatu so la época d'Alfonsu III, dómina na

¹ A. Barbero y M. Vigil: *Sobre los orígenes sociales de la reconquista*, Barcelona, 1974 y *La formación del feudalismo en la Península Ibérica*, Madrid, 1978.

que, diznos la *Crónica Albeldense*, «en Oviedo se edifica una ciudad con palacios reales». Ye dicir, que según la primer hestoriografía astur², Uviéu algama la condición de «civitas» nel tiempu del terceru de los Alfonsos.

El qu'estos testos tienen partes mui escures ye conocío de sobra; que nellos hai silencios mui sospechosos, tamién ta claro yá; por ello menester ye cotexar les noticies d'estos rellatos hestóricos, fechos con muncha intención, colos datos documentales del diploma llamáu «testamentu» d'Alfonso II³.

«En el *lugar* denominado *Oviedo*
solar en el que nací
y en el *lugar* en el que viví y reviví».

Uviéu ye, pues, p'Alfonso *locum* y *solar* nel que naz a la vida terrenal y a la espiritual; llueu vióse alloñáu d'esi llugar na congoxa, nes llaceries, pero la Divinidad conduzlu allí otra vez, tratándolu comu a Jacob. Ye 'l propiu Alfonso 'l que manifiesta que Dios fizo con él lo que ficiera con esti personaxe bíblicu, empobinándolu dende l'esiliu a la tierra la so nacencia.

O seya, que la fonda querencia que tien Uviéu p'Alfonso ta enraigonada nes delles circunstancies que cinquen al so proxenitor, Fruela, pues si 'l llugar d'Uviéu ye 'l solar nel que naz y lu bauticen y, n'otres palabres tamién puestas nos sos llabios, la so propia casa, débese a que nel llugar estableciéranse los sos padres.

Fruela: La presencia de Fruela n'Uviéu esplicóse de distintes maneres. Una d'elles ye 'l románticu «náu d'amor» que dixo Sánchez Albornoz; otru supuestu tamién de sesgu románticu ye que Fruela, viniendo a Uviéu, a lo meyor a confirmar la presura de los monxes de San Vicente, topó tan prestosu 'l llugar qu'estableció nél un puntu de residencia. Dellos otros falaron de que quería separar a la so muyer, la váscona Munina, de les intrigues entamaes de contino na corte de Cangues. Y refiérense otres suposiciones a razones de planes militares, pues Uviéu taba mui cerca de perimportantes caminos y vées que comunicaben territorios asturianos ente sí y éstos colos del otru llau de los Montes.

Consideróse tamién si Uviéu foi o non corte baxo Fruela, pero eso vamos dexalo aparte⁴.

² J. Gil Fernández, J.L. Moralejo, J.I. Ruiz de la Peña: *Crónicas Asturianas*, Uviéu, 1985.

³ A.C. Floriano Cumbreño: *Diplomática española del período astur*, v. I, Uviéu, 1949, nº 24. La versión al castellán d'esti documentu fízola A. Leal en *Colección de textos y documentos para la historia de Asturias*, recopilaos por J. Rodríguez Muñoz, v. I, Xixón 1990, pp. 103-109.

⁴ Estes interpretaciones tan recoyies na obra de H. Rodríguez Balbín: *Estudio sobre los primeros siglos del desarrollo urbano de Oviedo*, Uviéu 1977, pp. 71-75.

El Monesteriu de San Vicente: Dicir primer poblamientu uvieín y pensar nel monesteriu de San Vicente casi too ye uno. De fechu ye perconocíu 'l documentu fundacional, que mos llegó baxo forma de copia seronda⁵. Hacia l' añu 761 un «dominus» de nome Másimo llegó xunto colos sos «servi» a una llomba del monte Ovetao/Oveto; naide tenía drechos sobre esi llugar que taba enllenu de viesca y maleces. Entós ellos rócenlu, plántenlu y asina apropiénselu. La empresa agrícola tórnase tamién relixosa al venir Fromestano, que según el documentu ye abá y títu de Másimo. Tíu y sobrín lllevanten un ilesia que tien comu titular al mártir Vicente. Más sero, nel añu 781, dellos monxes faen y firmen un pautu col abá, según ye vezu nos monesterios.

El llugar d'orixen de talos monxes, sobremanera de Másimo y Fromestano (pues comu los del 781 entreguen tierras, dellos autores van viendo que son de per equí⁶), dió ocasión a hipótesis que casi toes coinciden en que procederíen del territoriu del otu llau de los Montes Cantábricos y inclusu hai quien propón que vendríen de Valencia a xulgar pola devoción al mártir Vicente. En suma, atribuyóse-yos la condición de fuxitivos del Islam. Ye 'l Padre Serrano el que camienta que podríen venir de la costa cantábrica, que se replegaríen tierra adientru terrescíos polos normandos. Pero comu l'amenaza de los homes «del Norte» fechóse n'años posteriores, la hipótesis del hestoriador benedictinu nun resistió el contraste con esi datu⁷.

D'otru llau tán les consideraciones acerca 'l valor del documentu fundacional de San Vicente. La crítica testual afitó-y el calter de copia, non de vierbu a vierbu, sinón con interpolaciones (Floriano Cumbreño afirma que la copia, llueu tamién lo amestao, ye del sieglu XII; Sánchez Albornoz piensa que la copia fízose nel s. XI; al mio parecer, Floriano Cumbreño ye quien aporta argumentos de cierta solera)⁸.

Hai alcuertu en señalar un fragmentu interpoláu, el que se refier a la riegla benedictina comu la qu'encarrila la vida de los monxes del sieglu octavu. Otro fragmentu, comu 'l de la presura de Másimo, primero lllevantó diversos pareceres, pero llueu foi teniendo aceutación que derivó a lo cabe-ro na consideración casi xeneral de la so autenticidá, aunque col únicu puntu de apoyu d'una entru-ga: ¿Qué motivu diben tener los monxes del sieglu XII pa inxertar lo de la presura? Pero yo cuido qu'a ello pue respondese qu' a los monxes de San Vicente, nel sieglu XII pruyía-yos cuntar con en-contos xurídicos que fuesen probanza de la so independencia. Tengo d'aludir a ello más alantre.

⁵ *Diplomática... astur*, I, n° 11 y P. Floriano Llorente: *Colección Diplomática del monasterio de San Vicente de Oviedo*, Uviéu, 1968, n^o I.

⁶ Por exemplu Floriano Cumbreño (*Origen, fundación y nombre de Oviedo*, Ayuntamientu d'Uviéu, 1961) yá alvierte tal circunstancia. Aunque a Másimo y Fromestano otorgó-yos orixen sureñu, comu'l d'Odoacro.

⁷ Un bon resumen d'estes propuestes contiénu la obra yá reseñada de M. Rodríguez Balbín (*Estudio sobre los primeros siglos...*, pp. 51-56).

⁸ A.C. Floriano Cumbreño: *Diplomática... astur*, I, pp. 78-85. C. Sánchez Albornoz: *Historia del reino de Asturias*, v. II,

Ya Floriano Cumbreño na so *Diplomática del período Astur* consideró interpoláu parte del referíu diploma y reiteróse nello nun trabayu sobre Uviéu asoleyáu en 1961⁹. Aparte de qu'aceutara la posibilidá de los fechos comu tal, piensa que'l documentu orixinal sería un pautu monásticu d'estructura persimple, y la «narratio» de lo acaeció venti años enantes podía venir de la tradición, non del documentu orixinal.

La conclusión de Floriano Cumbreño paezme que tien sentíu, y tovía tengo qu'añidir que dellos aspectos d'esti documentu fáenme entrar en dulda.

Por exemplu, la entrega por parte de los monxes de les sos persones y bienes nun ye al abá solu, comu ye 'l vezu, sinon tamién al so sobrín Másimo¹⁰. Lo que ye igual, Másimo apaez nel mesmu planu que l'abá no que se refier a autoridá y capacidá receutora de la «traditio» monacal. ¿Qué otru motivu pue suponese pa esto que nun seya una especie de pretestu pa xuntar al primer grupu monásticu col «dominus» o amu de la tierra?. ¿alcontrámonos ente una ellaboración pa llexitimar el drechu de los monxes al territoriu onde se llevantó 'l cenobiu? Al mio paecer esti fragmentu testual tien della mestura d'elementos del pautu monásticu y de la «comendatio». Enafina paezme interesante que n'otru fragmentu de conteníu namás que piadosu, alusivu a que los monxes consideren al abá representante de Cristu nel monesteriu, Fromestano apaez en solitariu. («Facere testamentum in simul cum ipso abbate nostro predicto, tam quomodo Deo serviamus»).

Y, siguiendo na llinia de la estrañeza, dexo constancia del esclusivu universu varonil d'esa primer comunidá monacal (la que fai'l pautu nel 781), cosa que tien aire anacrónicu pues sabío ye que nesi tiempu los monesterios avezaben ser dúplices.

Ello too abonda en configurar la sospecha de que 'l documentu fundacional de San Vicente ye una copia ná inocente, que foi oxetu d'una percuriada ellaboración pa trazar unos oríxenes que fuesen llexítimu fundamentu de l'autonomía del cenobiu nel sieglu XII. Motivos pa ello sobráben-yos a los monxes de San Vicente:

Nel añu 1090 ta fecháu un documentu —llegános sólo la copia d'él— que recueye un pleitu ente Ramiru, abá de San Vicente, y Arias, enantes abá de Courias y llueu obispu d'Uviéu (nel asuntu del nomamientu del obispu Arias sábese que tien parte direuta Alfonsu VI). Lo que taba en pleitu yera la independencia del monesteriu de San Vicente; Arias dicía que dependía de la Mitra, l'abá que yera autónomu, dependiente namás que de l'autoridá política xeneral del rei. Alfonsu VI, par-

⁹ A.C. Floriano Cumbreño: *Origen, fundación...*, p. 14.

¹⁰ «...nobis omnibus iam nominatis, qui subtus roboratum uel signa facturi sumus, sana mente integroque consilio, ut, sicut mos est ecclesiarum et traditio regule, abrenuntiamus seculum et concedimus tibi sepe dicto nostro abbati Fromistano sive et Maximo presbitero nos metipsos cum omne nostro peculio sicut iam diximus in alio testamento, tam in terris quam etiam in uineis, pomiferis... Et ego Fromista abbas qui iam XX annos sunt quod simul cum meo sobrino Maximo prebitero... ubi omnes nostras facultades dedimus, sic recipimus uos ad seruitium Dei...». (*Colección Diplomática del monasterio de San Vicente*, n° 1).

cial d'Arias comu yera, airáu ante la postura de los monxes, pon a San Vicente baxo'l drechu del obispu¹¹.

Sospechóse d'esti documentu pola mor de que tales fechos nun dexaron nin rastru na documentación de San Vicente. Pero aparte de que l'argumentu del silenci u nun ye probatoriu, sabío ye que munchos fechos perimportantes y conflictivos de la hestoria asturiana xeneraron nel so alreduer silencies tan grandes comu los de les sepultures.

F.J. Fernández Conde refierse a les pretensiones d'otru obispu, Pelayu, yá del sieglu XII, de dominar monesterios asturianos y el de San Vicente taba ente ellos¹². Pero quiciás respeutu dellos esti últimu pue que 'l preláu abandonase 'l proyeutu, ya que nel cursu del so obispáu, Pelayu toma rumbos qu' esmuelen a Alfonsu VII l'Emperador, y cai nuna verdadera desgracia política. Depónenlu de la siella episcopal de San Salvador d'Uviéu, onde reapaez de manera fugaz, torna de la que sólo alcontramos rastru na documentación de San Vicente, lo que pue ser niciu de bon entendimientu entre Pelayu y esti monesteriu¹³. Podemos entruganos tamién si dambos, nel sieglu XII, nun coinciden na necesidá de llexitimar los sos oríxenes. Los de San Salvador, la so hexemonía frente a otres sedes, pero tamién el so dominiu n'Asturies que nun debía tener claridá suficiente pues, ye sabío, Fernández Conde mostrónoslo¹⁴, que Pelayu afala'l llabor de reconstruyilos nel famosu «scriptorium» catedraliciu. Yo entrúgome si nun pudieron reellaborase tamién entós los oríxenes de San Vicente. Depués de too la vida monacal y la de San Salvador trescurrió xunida nuna nos primeros siglos de la so hestoria¹⁵ y dambos tendríen necesidá de retroaplicar fórmules xurídiques reconocies nel sieglu XII comu xeneradores de drechos que nun dexasen nin un requexín pa la dulda.

¹¹ S. García Larragueta: *Colección de documentos de la Catedral de Oviedo*, Uviéu 1962, n° 98.

¹² F.J. Fernández Conde: *El Libro de los Testamentos de la Catedral de Oviedo*, Roma 1971, p. 342.

¹³ I. Torrente Fernández: «Entre la feudalización y el estado Moderno (siglos XI-XV)» en *Enciclopedia Temática de Asturias*, t. 11, p. 160.

¹⁴ F.J. Fernández Conde: *El libro de los Testamentos...*

¹⁵ Les primeres apaiciones del cenobiu de San Vicente na documentación, al tiempu qu'amuesen l'afitamientu de la so independencia, contienen referencies a San Salvador, non esentes d'ambigüedá. Por exemplu, nel añu 969 «nobis Queconi presbiter et confeso, seum et omni collatione fratrum qui sunt conmorantes sub ara Sancti Saluatoris sub clusa Sancti Vincenti» (...San Vicente, XVI). Y pesie que nel añu 1015 fáense referencies a la «regula sancta» («Fortis abbati cum congregatione monachorum qui in ipsa clusa in sancto seruitio permanetis sub regula sancta et sub stillicidio Sancti Saluatoris». SV. XXVIII) y nel 1024 precisase yá que los monxes son «militantes sub regula Beati Benedicti» (SV. XXXIV), l'ambigüedá a la que venimos refiriéndonos ta presente entavía nel añu 1043, «tibi Scemeno Abba, una cum collegio fratrum Sancti Vincenti, abitantes ad aula Sancti Saluatoris Obetense sedis» (SV. XXXVI). Na documentación ufiértensenos munchos otros datos pa facer una secuencia d'espresiones que nos informen: Per un llau, de la mesma cristalización de la titularidá, que durante dalgún tiempu'l mártir Vicente paez que la comparte; asina nel añu 978, «eglesia Sancti Vincenti leuite et Sancti Cipriani episcopi» (SV. XIX) y «Patronis nostris Sancto Cipriano et Sancto Vincencio leuite qui estis reconditi sub aula Sancti Saluatoris» (SV. XX). Llueu ye la titularidá de San Vicente la que prima, pero nel sieglu XI síguese cola alusión a la circunstancia del allugamientu del cenobiu xuntu a San Salvador,

Fundamentaes, comu foi posible, les mios sospeches, paso a plantegar la hipótesis so la rellación ente'l llugar d'Uviéu, el monacatu nél establecíu y Fruela.

La sociedá de Cangues, la so xefatura incluyida, alcontrábase nun procesu de necesariu cambiú. Tres la victoria de Pelayu ábrense nuevos horizontes, confórmense otres imáxenes de la realidá, fáense aliances con otros grupos que taben n'otru estadiu d'evolución social, por exemplu la familia de Pedru de Cantabria. N'otres pallabres, el proyeutu políticu de complexidá creciente tien que dir anovando les sos pautes sociales. Les tradicionales danse cita coles nueves, surdiendo consiguientes fenómenos de desplazamientu y los contrarios d'enfotu nos arcaísmos.

D'esti mou l'encisme dióse nel mesmu grupu familiar de Pelayu. Según la *Crónica Albeldense*, el nietu de Pelayu, Fruela, mató al so hermanu Vimarano n'amarraces pola mor del tronu¹⁶. A. Barbero y M. Vigil consideraron que la norma esogámica foi 'l motivu d'enfrentamientu d'estos hermanos¹⁷.

Desendolcando esti supuestu, recordemos qu'Alfonso I, fíu de Pedru de Cantabria, pel so enllace cola fía de Pelayu, Bermesinda, llegó al cume del «reinu» de Cangues. Del caudillaxe militar d'Alfonso I foi partícipe 'l so hermanu Fruela. El nome de Fruela será-y puestu a ún de los fíos d'Alfonso y Bermesinda, al destináu a suceder a so padre.

Fruela, yá nel llugar cimero de la formación política de Cangues, cásase con una muyer d'otru pueblu, la váscona Munina; matrimoniu que paez fechu non sólo pa tener la paz, sinón tamién el contéu de los vascos, xente que puebla nun territoriu enforma lloñe de la sede asturiana y que tán consideraos comu insumisos irredentos yá dende 'l tiempu de la dominación romana na Península.

Según la norma esogámica Fruela tenía qu'asitiase nel territoriu de la so muyer (el so proxenitor ficiéralo asina), llueu la esperanza de llegar al cume del poder en Cangues ábrese ante Vimarano, pero en baldre, porque a Fruela nun-y petó marchar a Vasconia. El conflictu ya tien entós motivu. Darréu podemos entrugamos lo siguiente: ¿Teníen Fruela y Vimarano dixebras proyeutos políticos?, ¿podría ser el de Vimarano 'l d'un dominiu más localista, más acordies con pautes sociales ar-

«ante lucidibus mundi magni Sancti Saluatoris» (SV. XXXV). «fundatum sub umbraculo Sancti Saluatoris» (SV. XXXVIII). Apaez tamién el términu de «Ante Altares»; por exemplu nel 1042 «ecclesiam Sancti Vincenti leuite, uocabulo Ante Altares, cuius basilicam est, fundata ad aulam Sancti Saluatoris» (SV. XXXIV). Y desque avanza'l sieglu XII, del términu «Ante Altares» tantu se diz que ye usáu pola xente na so fala: «Sancto Uincencio...basilica...quam maternam apellant llinguam Ante Altares Domini» (SV. CLXXXV) (año 1133), comu s'alude a la antigüedad d'esti usu «cenobio Sancti Vicencii quod nimirum eo quod pre altaribus Sancti Saluatoris Ovetensis situm, sit antiqua patrum consuetudine Ante Altaria nominatur» (SV. CCV) (año 1141).

Yá entráu l'últimu cuartu del sieglu XII, a partir de 1179 paez imponese dafechamente'l vezu de designar a esti cenobiu namás que cola espresión «Sancto Vincencio de Oueto».

¹⁶ *Crónicas Asturianas*, «Albeldense» XV, 4, «Rotense» y «A Sebastián», 16.

¹⁷ A. Barbero y M. Vigil: *La formación...*, p. 340.

caiques? ¿y yera, por contra, el de Fruela, de mayor espardimientu, d'integración d'otros territorios nun solu centru de poder? La hestoria de los reis merovinxos ta averbenada d'enfrentamientos familiares debíos a la doble dinámica d'unificación-dixebra territorial, tal comu podemos lleelo na obra hestórica de Gregorio de Tours.

Nes Cróniques Asturianas ufiértasenos una semeya de Fruela fecha con trazos contradictorios. Ye un bon guerreru, les victories llograes muéstrenlo, pero tamién ye «ásperu» (y ello nun ye pol caráuter bélicu, qu'ésti tenía lu tamién so padre y al cronista fáta-y poco pa beatificalu). D'esta «condición áspera», derivase esi mou brutal de conducise del que ye ximuestra 'l fechu de que mata al so hermanu. Más per otru llau, muéstrasenos a Fruela esmolgáu pola institución eclesial, atentu pa qu'ésta recupere la llimpieza antigua al decretar el celibatu clerical, francíu nel mandatu de Vitiza. Pero l'autoridá de Fruela nun ye asemeyable a la de Vitiza. Entós, ¿qué poder podía tener Fruela pa decidir nuna institución comu la eclesial, esparcida más allá de les llendes del so dominiu, per otros territorios, baxo otros poderes políticos? De fechu, tan sólo tendría influencia sobre los presbíteros norteños, y estos taben organizaos según el modelu monásticu¹⁸, llueu Fruela nun tendría munchu que impone-yos nesti sen. ¿Anubre, entós, esta afirmación del cronista la simple realidá del bon entendimientu ente Fruela y los eclesiásticos norteños, con cierta tendencia rigorista, d'esaltación y permunchu prestixu del celibatu, cuyu exemplu cueye asina comu modelu únicu a imponer? Porque hai datos de clérigos que paecen tar inxertos na estructura familiar y exemplu claru, amén d'interesante, d'ello ye 'l del diáconu Bermudu, que foi rei enantes qu'Alfonso y ye 'l padre de Ramiru I. La noticia d'esti decretu de Fruela recuéyela namás que la *Crónica Rotense* («y desde entonces está prohibido a los sacerdotes contraer matrimonio, y porque observan la orden canónica ya ha crecido mucho la Iglesia»)¹⁹. Al mio xuiciu baxo 'l signu rigorista de la ilesia norteña podía haber, de mou consciente o non, otru interés, ya que precisamente 'l celibatu monásticu xeneraba una hermandá artificial, sacaba a los presbíteros, y a los sos bienes, del ámbitu de les parenteles, y asina la ilesia afitaba les bases, en principiu de la so independencia y llueu de la so influencia nes comunidaes rurales.

Tamién pienso que l'enfotu d'esparder el dominiu del «reinu» de Cangues habría llevase a cau per una curtia serie de métodos comu los siguientes:

- Sometimientu d'otros territorios peles armes (lluches con Galicia, Vasconia, ¿los «libertini» o «servi» d'Aureliu?)
- Atrayimientu d'otros territorios a la so órbita política pente medíes pacífiques, pautos familiares (por exemplu Alfonsu-Bermensida, Fruela-Munina, Silu-Adosinda).

¹⁸ Idem, p. 259.

¹⁹ *Crónicas Asturianas*, «Rotense», p. 16.

— Llabor d'unificación cultural. Esti mou, magar que seya'l más lentu, ye 'l que pue favorecer meyor resultáu. Y nestos tiempos y llugares de los qu' agora falamos yera la institución eclesial acasu la única que podía ufiertar tal xuntura, ayudando a la formación política que se diba componiendo. Incluso pa los cronistes d'acabos del sieglu IX, yera 'l calter «cristianu» l'únicu que amestaba los plurales territorios que formaben el reinu astur.

Esta ilesia northeña, monacal, pa mí qu'apoyaba a Fruela y a les sos intenciones polítiques.

Yá A. Barbero y M. Vigil punxeron de maniestu que nuna sociedá na que rexíen pautes arcaiques el fratricida ye apártau del grupu, el so crimen ye irreversible y recái so la so xeneración. Por eso afirman que «El que Fruela asesinara a su hermano creemos que tiene importancia para explicar el futuro alejamiento de su hijo (el futuro Alfonso II) en la sucesión, ya que este asesinato era un parricidio, cuyas responsabilidades alcanzaban a los descendientes y otros emparentados... Alfonso II fue sucesivamente apartado del trono por representantes tanto del linaje patrilineal de Pedro de Cantabria, como del matrilineal de Pelayo... De hecho no pudo reinar hasta que lo hubieron hecho todas aquellas personas que podían alegar títulos al trono...»²⁰.

Pola mi parte añadiría-y un matiz a esta interpretación, ya que pienso qu'Alfonso nun llegó a la cabeza del reinu cuando nun hubo nengún pariente que llexítimamente pudiera disputá-ylo, sinón cuando los sos partidarios tuvieron la bastante influencia pa ello; y la so llexitimación vien-y de la institución eclesiástica. Pues si 'l crimen de Fruela ye irreversible nel senu d'una sociedá arcaica, nel senu del cristianismu ye posible 'l perdón, y esti ufierta-ylo la Ilesia a Fruela. Nesti sen interpreto un fragmentu del citáu documentu del añu 812²¹.

Todo lo que a esta Iglesia mediante donación
Fruela concedió y confirmó para alcanzar perdón
para él y venidero para nosotros

que son pallabres puestas nos llabios d'Alfonso II.

¿L'afitamientu de Fruela n'Uviéu débese entós a un abandonu forzosu de Cangues por causa del fratricidiu cometíu? El que siga o non dominando Cangues o con mayores o menores torgues pa ello ye ún más de los puntos prietos de la hestoria astur. Más entá, los cronistes atribúyen-y muerte violenta, lo que ye signu de que tenía bona oposición.

²⁰ Not. supra (16).

²¹ *Diplomática... Astur*, n° 24.

Enantes tentamos de da-y fundamentu a la idea del bon entendimientu ente Fruela y los eclesiásticos norteños; trataremos agora de rellacionar la coincidencia de dambos na llomba d'Oveto.

El cume de la dicha llomba entá parcialmente güei ocupáu por edificios relixosos, ye un terrén de crestes calices. Les agües cuerren peles fendedures y surden en fontes y pozos, dellos entá a la vista nel llugar. Ye un paraxe típicu pa un monacatu simple, cenciellu, del que nos son conocíos exemplos cántabros. La morfloxía del terrén nun fai imposible nin estraña la esistencia de dalguna cueva.

Los oríxenes del establecimientu monásticu n'Uviéu presenten tovía una imaxen borrosa. Yá dixi comu al mio entender, el fechu de la presura quicias sea un cenciellu recursu del sieglu XII pa facer intelixible lo acaeció nel sieglu VIII.

El llabor investigador ta abiertu, delles entrugues puen ser formulaes. Que l'alrodiu del cantu d'Oveto taba pobláu permíttenos suponelo la cercanía de vías de comunicación de la época romana y ayalgues arqueolóxiques, comu les de Paraxuga, pruébennoslo en parte²². N'otres otres pallabres, un poblamientu humanu taba asentáu nel territoriu, sobre él tendríen drechos comunidaes familiares, y tamién podía dar desarrolláu, n'algún grau, ciertu sistema de dominación social. Entós ¿yera'l viescu llugar de la llomba d'Oveto parte del «saltus», patrimoniu coleutivu d'alguna parentela a la que pertenecíen iniciadores de la empresa monástica, comu podíen ser Máximo y Fromestano? De fechu les ilesies, que la documentación nos permite ver cómo van surdiendo nel territoriu asturianu nes alboraes del medievu, configúrense pel modelu monacal y los sos patrimonios territoriales fórmense a espenses de los de les parenteles. Tamién ta nel aire l'entregue de si, comu piensen dellos hestoriadores, yera la llomba d'Oveto un llugar de cultura ancestral, paganu, cristianizáu pela presencia del monacatu²³.

Fruela, nes sos dificultaes, paez qu'alcuentra acoyida nesta zona, onde hai un allugamientu relixosu; nella afala la construcción d'ilesies (San Salvador y la de los Santos Xulián y Basilisa). Nesta estancia n'Uviéu y d'estos fechos piadosos algama'l perdón, que ye tamién rehabilitación política, a lo menos pal so fíu Alfonsu, nació n'Uviéu, llugar consideráu por esti príncipe comu la «propria domo», lo que ye lo mesmo que llugar de los sos mayores, ambiente nel que sería acoyíu polos grupos familiares de la zona y sobre too pol cleru monásticu; la espresión «propria domo» refierse tamién a que nesi llugar pue exercer el dominiu familiar, y ye nél onde afita la sede del reinu, cuando depués de munches congoxes ye puestu a la so cabeza.

²² J.M. González: «Historia preurbana» en *El libro de Oviedo*, pp. 1-21.

²³ *Los Diálogos* de San Gregorio dannos la noticia de que'l mesmu San Benito, cuando establez el cenobiu en Montecasino escueye un llugar qu'entantes taba dedicáu a cultos paganos. (Gregorio Magno: *Diálogos*, Lib. II. Pub. G. Colombas, L. Sansegundo, O. Cunill: *San Benito, su vida y su Regla*. Madrid 1954, pp. 182-183.

Quiciás el grupu monásticu d'Uviéu fuera unu de los más fieles partidarios d'Alfonso yá dende 'l principiu y xunto a él el monacatu norteñu en xeneral, que yera tamién la estructura eclesiástica dominante d'estes tierres. De fechu, el proyeutu políticu d'Alfonso marcharía acordies col eclesiásticu, y ye precisamente pela vía eclesial per onde establez les rellaciones, que son a la par polítiques, col Imperiu de los francos. Y a nivel particular pue observase q'esti rei asturianu alcuentra abellugu nes sos llaceries nos monesterios, por exemplu nel d'Abelania.

Dellos autores, por estes y otres circunstancies rellacionaes con aspectos artísticos, pensaron nun rei-monxe²⁴. Al mio entender nun ye necesario supone-y profesión monástica. En primer llugar, aunque dalgunos clérigos yá taben na corte carolinxa finando la doctrina del matrimoniu, cola consiguiente esaltación d'esti sacramentu, na Ilesia hispana norteña entá taba perafitáu'l prestixu del celibatu. El qu' Alfonso II faga la so vida alcorde con esti ideal nun dexa de tener implicaciones polítiques pel llau de la sucesión nel tronu, pero quiciás menos importantes de les que pensamos. Güei les investigaciones sobre la sociedá d'esta época van faciéndonos albidrar que 'l parentescu biolóxicu ta abondo equiparáu col artificial, por exemplu les profiliaciones pónienlos al mesmu nivel. Quiciás lo qu'entós fuera importante nun yera tanto que 'l sucesor fuera fíu cuantes que siguiera'l mesmu plan o proyeutu; y esto podía combinase, ya que la consanguinidá yera respetada cayendo la sucesión nun miembru de la parentela, por exemplu, nun fíu d'una hermana, maríu de la hermana, fíu del hermanu..., según les pantes. De fechu Nepocianu, cuñáu d'Alfonso, después de la muerte d'esti últimu ye reconocíu comu rei. Pero esto yá ye otra parte d'esta hestoria. Lo que sí podemos entruganos ye si'l perdón que-y fuera otorgáu a Fruela xuniría de dalgún mou a la ilesia al so fíu Alfonso, lo que 'l rei Castu espresa al declarase «in omnibus et per omnia uermulus famulus. Inmo seruus»²⁵ d' El Salvador; espresiones que nesti casu puen ser más qu'una fórmula²⁶.

Siguiendo colo qu'agora nos interesa, Alfonso II convierte a Uviéu nel llugar cabeza del reinu. Hai qu'entrugase cuál yera 'l calter d'Uviéu nos tiempos d'esti rei. Recordemos que nos testos ofrecíos nel escomienzu d'esta esposición, el cronista de l'*Albeldense* reserva pal tiempu d'Alfonso III la constitución d'Uviéu en «civitas». Además, nel documentu del añu 812 dicíase d'Uviéu

²⁴ I.G. Bango Torviso: *Introducción al arte español. Alta Edad Media. De la tradición hispanogoda al románico*, p. 18 y ss. J.I. Ruiz de la Peña: *Alfonso II el Casto. 1200 años de un gran rey de Asturias*, nel diariu «La Nueva España» del 14 de setiembre de 1991.

²⁵ *Diplomática... Astur*, n° 24.

²⁶ Dau'l calter tradicional de la Ilesia, ye normal que duren nella ciertos costumes; la presunción que faigo surge d'un documentu, serondu en rellación cola cronoloxía na que se desendolca esti trabayu: nel añu 1088, Petro Vermúdz tien que dexar la so tierra, Maliayo, porque cometiera homicidiu. Acuéyelu l'abá de San Vicente («ubi est locum remissio peccatorum») y da-y sitiu p'allugase. Y lo importante, al nuestro paecer, ye que si l'antedichu Petro Vermúdz tuviera un fíu, ésti quedaría tamién lligáu al monesteriu. «Et ego faciam abedientiam ab eis quanta mici fuerit possibilitas... et post obitum meum, si de me natum fuerit filium, stet in ipsum locum in talem obedientiam, sicut ego pater suus promitto». (*Co-lección... San Vicente*, n^o CIV).

que yera un «locum». Esta pallabra, «locum», enafina tien calter imprecisu. Nengún documentu nos ofrez llendes d'un «locum»; nun «locum» tanto pue tar allugada una «villa», comu una «villa» tener inclusu un «locum».

Ello llexitima l'entregue de si l'Uviéu d'Alfonso II podía formalu un territoriu que perpasase'l cume de la llomba. Nesi territoriu podía haber dos núcleos perimportantes:

Nel cume taríen edificios relixosos, en concreto la ilesia del Salvador, llevantara por Fruela y restaurada y bien dotada pol so fíu Alfonso, que pa protexela o pa dellimitar el so espaciu, o pa les dos coses a la par, arródiela de muries. Ye comprensible la importancia d'esta ilesia na que lo central yera'l cultu a Cristu, cuya divinidad fora negada pola herexía adopcionista. El preámbulu de la dotación a San Salvador ye toa una lleición de teoloxía trinitaria²⁷. Los monxes formaríen el cleru de la ilesia del Salvador, nel que tamién paez que l'antedichu rei unxere presbíteros que tienen toles apariencies de tar baxo dominiu de llaicos, a lo meyor de xefes de parenteles, y tamién d'otros clérigos («los clérigos sacrocantores Nonnello, presbítero; Pedro, diácono, que adquirimos del presbítero Paterno; Bulgarane, diácono que adquirimos de Corbello y Favila—Corbello ye un testigu d'esta donación del Rei Castu—. Vicente, clérigo, hijo de Crescente... Iñigo, clérigo que compramos de Lauribaca...»)²⁸.

Ye razonable 'l pensar qu'esta población monástica incluyera tamién muyeres, ya qu'éstes yeren dafechamente aceutaes na institución monacal, nacida con ciertu calter marxinal dientru la Ilesia; y el monacatu en principiu fai del celibatu una forma de vida, tanto pa homes comu pa muyeres (el desprestixu d'éstes últimes vendrá per otu llau). Yo entós entrúgome tamién si esi núcleu relixosu ye niciu de lo que, tres complexos desarrollos, diba derivar dalgún tiempu más tarde nos yá diferenciaos cabildu de San Salvador y los monesterios, yá separtaos el d'homes y el de muyeres, enverdaos pela norma benedictina. Ello esplicaría la fechura d'oríxenes a que tuvo que procedese y de la que surdió tantu documentu amestáu y tanta lleenda. Y tamién, ¿ta enraigonada nesta primitiva situación, ye la so imaxen ya desformada la qu'esplica la especial alcordanza del rei Alfonso II tresmitida a traviés de les xeneraciones nos monesterios uvieínos?

²⁷ Fons uite. O lux autor
luminis, alfa et omega.
In initium et finis; radix
et genus David. stella
splendida et matutina
Christe Ihesu qui cum Deo Patre
et Spiritu Sancto et super omnia
Deus benedictus in secula.

²⁸ *Diplomática... Astur*, n° 24.
Idem.

D'otru llau, ¿taben, entós, les edificaciones palatines d'Alfonso II nel llugar que llamamos agora Santuyano? Dau'l caráuter de «locum» qu'entós tenía Uviéu, ello ye cuanto menos posible. Dalgunos testimonios documentales afítenmos en tal suposición; pa Sánchez Albornoz, en concreto, asegúrarono dafechu («No creo que pueda dudarse de que el palacio más importante de Alfonso II, con cámaras, baños, pretorios, almacenes, etc... estuvo fuera de Oviedo, junto a San Julián de los Prados»)²⁹. Por exemplu na versión culta de la *Crónica* d'Alfonso III los palacios van citaos nel testu tres la ilesia de San Xulián³⁰.

Y nuna donación que fai Alfonso III nel 896 a San Salvador: «Concedimus eciam ecclesiam dominice Iuliane cum nostris palaciis et balneis, tricliniis...»³¹. ¿Yera ési tamién el situ onde tuviera Fruela? La entovía non localizada ilesia de los Santos Xulián y Basilisa que Fruela llevara, según el documentu del 812, ¿podía ser la fábrica primera, llueu renovada dafechu pol so fíu Alfonso II? ¿Convierte ésti la propia «domo» o *casa paterna* n'«aula regia»? (la referencia al *solar* nel que nació va inmediatamente precedida de l'antedicha ilesia)³².

Entós, según esto, sería en tiempu d'Alfonso III cuando los edificios políticos y relixosos xunénse na llomba que va ser núcleu de la «civitas». Dellos clérigos fuxitivos d' al-Andalus son entós los influyentes na corte astur onde, no más cimero, ta yá 'l terceru de los Alfonsos. ¿Ye entós tamién cuando'l modelu de la «civitas» toledana ye aplicáu a Uviéu?

Sé qu'entovía queden munches entrugues nel aire. Por exemplu tolo referío al obispáu d'Uviéu, pero ¿hasta qué puntu nun debemos suponer, enantes de la diócesis ya institucionalizada, la esistencia d'obispos de triba monástica, nos que primaba nel principiu'l calter pastoral? De fechu, los obispos ¿nun yeren necesarios anque nun fuese más que pa ordenar presbíteros, o seya, pa la reproducción del propiu cleru? ¿Nun sería un obispu de triba monástica el que-y perdonara yá'l fratricidiu a Fruela? Pienso que nel supuestu qu'hubiese un mínimu rastru d'obispu monásticu habría ser borrarú nel sieglu XII na llabor de reconstrucción d'oríxenes que llexitimasen la independencia de les instituciones relixioses de la llomba d'Uviéu.

El llabor investigador ta entovía abiertu. Espongo estes hipótesis y entrugues, nel tientu d'entender la formación política que surde na nuestra tierra, teniendo en cuenta la sociedá asturiana d'entós, que ye la que la fizo posible.

²⁹ C. Sánchez Albornoz: *o.c.*, p. 646.

³⁰ «Edificabit etiam a circio distantem a palatio quasi stadium unum ecclesiam in memoriam sancti Iuliani martyr...: nam et regalia palatia...». *Crónicas Asturianas*, p. 141.

³¹ *Colección... Catedral de Oviedo*, n° 15.

³² *Diplomática... Astur*, n° 24.